

ДО ПРОФ. Д-Р ТЕНЧО КОЛЕВ,
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА НАУЧНОТО ЖУРИ,
УТВЪРДЕНО СЪС ЗАПОВЕД № ВО 38-164 от 21.03.2019 г.
НА РЕКТОРА НА СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ю.н. Георги Иванов Бойчев

на дисертационен труд на Светослав Димитров Наумов, докторант на самостоятелна подготовка, за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по професионално направление 3.6. Право (Теория на държавата и правото. Политически и правни учения)
на тема:

ФИЛОСОФСКО-ЮРИДИЧЕСКИЯТ ДИСКУРС НА СПРАВЕДЛИВОСТТА В ПРАВОТО

научен консултант: проф. д-р Янаки Стоилов

Дисертантът Светослав Димитров Наумов е роден на 24.12.1970 г. в София. Магистър по право от 1998 г. - ЮЗУ „Н.Рилски”, Правно-исторически факултет. Зачислен е като докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по Теория и история на държавата и правото в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски”, след разглеждане на представен проект за дисертация през 2016 г. През март 2019 г. е отчислен с право на защита след успешно вътрешно разглеждане на рецензираната дисертация.

1. Общо описание и съдържателен анализ на представения дисертационен труд

Представеният дисертационен труд на Светослав Димитров Наумов е успешен опит в българската философия на правото за цялостно, систематично и задълбочено изследване на актуалния проблем – философско-юридическият дискурс на справедливостта в правото. Трудът анализира и систематизира както характеристиките на философско-юридическия дискурс на справедливостта в правото, така също и значението ѝ за неговата валидност и легитимност, отразени в

правосъзнанието и на законодателя, и на адресатите на правните норми, и на институциите, прилагащи правото.

Темата за релацията между *ius* и *iustum* е сред онези особено актуални за правната теория и практика въпроси, които перманентно присъстват в съчиненията, посветени на тази връзка. Това определя актуалността и значимостта и на настоящия дисертационен труд, чието реализиране има не само теоретични, но и практико-приложни параметри.

Развивайки своето изследване, авторът е отчел съвременното ниво на българската литература, третираща стоящите въпроси, като се е постарал да даде широка панорама на трактовките на отношението право – справедливост, застъпвани от чуждестранни автори. Демонстрирана е способност за плодотворно самостоятелно научно мислене, като са дадени редица ценни за правната ни наука предложения.

Темата на дисертационния труд определя поставената основна цел, а именно – да разгледа по-задълбочено проблема за справедливостта в правото, а в неговия философско-юридически дискурс. Успоредно с това, тук целеполагането съдържа и опит за обосновка на собствена позиция, която, според дисертанта, на настоящия етап не може да бъде безспорна, освен като заявка за по-нататъшно научно развитие.

Тезата, която се защитава в дисертационния труд е, че все още проблемът за справедливостта като съдържателен елемент на правосъзнанието е недостатъчно изследван.

Задачите, които дисертантът си поставя, следвайки поставената цел, са последователно и логично решени. Формулираната цел на разработката се конкретизира в следните задачи:

Първата задача е да се разгледа в дълбочина еволюционната свързаност между идеите на Аристотел като основоположник на европейската традиция относно справедливостта и правото и съвременните измерения на теорията на справедливостта в нейния философско-юридически аспект. Втората задача е да се направи анализ на релацията между правото и справедливостта в контекста на дискурса относно етичната теория на Кант. Третата задача е да се разкрият и анализират същностните характеристики на справедливостта като ценностна категория, иманентно присъща на правото. Четвъртата задача е да се разкрие спецификата на справедливостта като съдържателен елемент на

правното съзнание. Петата задача е да се обоснове необходимостта от надграждане на теоретичните постулати относно релацията между правото и справедливостта и техния конкретно-приложен аспект в модерната държава, както в законодателен, така и в правоприложен аспект.

Доколкото това изследване няма амбиция да обхване изцяло еволюцията на възгледите за справедливостта в правото, то се съсредоточава върху западната традиция. В определянето на понятието *западна традиция* авторът се придържа към разбирането на Д.Вълчев, че това са интелектуални културни натрупвания от Античността и преминаващи като приемственост в Християнското средновековие, а оттам през Ренесанса и религиозното препозициониране стигат до големите буржоазни революции и до модерните представи за човека и света, припомняйки ни и за възгледите на Бертран Ръсел, на Джон Кели, и на мнозина англоезични и френскоезични изследователи в сферата на философията на правото. Въз основа на всичко това е и подборът на авторите, чиито изследвания са в центъра на философско-юридическия дискурс на справедливостта в правото.

В търсенето на изходна и методологически приложима към изследвания проблем схема, дисертантът се позовава на достиженията на поколения теоретици и анализатори на връзката *право - равенство-справедливост*, изтъквайки, че в еволюционен план всяка една от концепциите дава своя принос в развитието на идеята за онзи обществен договор, който макар и несъвършен юридически, удовлетворява моралните ценности на човешкия род и запазва съществуването му дори и в сложни и изпълнени с деструктивност и дезорганизираност периоди в неговото развитие. Приел е и натрупания опит да се дефинира институционализмът като методологически издържан подход при изследване на релацията между *ius* и *iustum*.

Доброто структуриране на работата и балансираното разглеждане на всеки от основните въпроси, съставляващи структурообразуващите компоненти на цялостната разработка, са допринесли за постигането на оптимален научен и практико-приложен резултат.

Работата е структурирана в Увод, три глави и заключение. Според изричното изискване на ППЗРАСРБ е добавена декларация за оригиналност на изследването. Публикациите по темата на дисертацията

са 14, от които 4 в чужбина, което само по себе си говори за качествата на тези части от дисертационния труд.

Глава първа съдържа изходни постановки и формира база за разглеждане на справедливостта в контекста на релацията между правото (*ius*) и справедливостта (*iustum*). Анализира се функционалната връзка между правото и нравствеността, като се извежда тезата, че справедливостта е нравствен императив на правото.

Глава втора разглежда справедливостта като съдържателен елемент на правосъзнанието. Направен е паралел между класическата теория на правото от края на XIX в. относно съвременните схващания за правното съзнание, където справедливостта заема съществено място. Философско-юридическият дискурс на справедливостта в правото е представен чрез поставяне на основен акцент върху аксеологичната характеристика на правото. Ценността на правото е разгледана в зависимостта ѝ от това, доколко това право защитава общочовешките ценности, доколко то наистина е най-значимият социален нормативен регулатор, чрез който се реализира справедливостта.

Глава трета представя философско-юридическия дискурс на справедливостта в реализацията на правото. Специално внимание е отделено на дискреционната власт като същностна характеристика на съвременния правораздавателен процес. Релацията между *ius* и *iustum* тук се търси както в лоното на конституционализма като теория, така също и в конкретните параметри на съвременния законодателен процес, определящ рамката на цялостното законодателство, както и на неговото прилагане.

Заклучението се позовава на фундаментални постановки на проф. Ц. Торбов относно философията на правото и на тази основа са направени съответни научни обобщения и изводи.

2. Обща оценка на научните достойнства и приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд е посветен на едно по-широко схващане за философско-юридическия дискурс на справедливостта в правото. Така иновативността му може да се представи като съчетаване на нормативния с

правнофилософския анализ, което по същество е интегрален подход към предмета на изследването и съдържа като изходна позиция съвместяване на теория и практика.

Представеният труд следва класическите подходи за съставяне на дисертационно съчинение, като неговият автор първо излага понятийните основи, на следващо място представя разбиранията си по възловите проблеми на изследването. Дисертантът използва голям брой съчинения по философия на правото, като цитирания му са точни и добросъвестни.

Новата парадигма на релацията между правото и справедливостта е представена не чрез формална хронология, а чрез рационално присъствие на класическата традиция в съвременността. Във връзка с това на първо място е значима Кантовата етична конструкция, която утвърждава схващането за неутилитарен характер на справедливостта и на справедливите постъпки.

Особено внимание заслужава тезата на автора, че в контекста на правнофилософското разглеждане на справедливостта, тя е, от една страна съдържателен елемент на правосъзнанието, а от друга – критерий за легитимността на правото. Въздействието на представите за справедливост върху обективното право, според него, може да бъде открито в три направления. На първо място – при създаването на обективното право. На второ място – при прилагането на обективното право. На трето място дали създаденото право при неговото прилагане съдържа или изразява идеята за справедливост.

Анализът на взаимовръзката между справедливостта и правосъдието е един от най-старите и същевременно актуални проблеми в правния свят, на която е посветен анализът в Глава трета. Реализацията на основната функция на съдебната власт - правосъдната, извежда на преден план темата за справедливостта. Взаимодействието между правото като социален регулатор и справедливостта като ценностна категория намира акцент в правосъдието. Авторът категорично посочва, че в рамките на философско-юридическия дискурс на справедливостта в правораздаването, което би следвало да е подчинено на истината, обосноваването на справедливостта (в противовес на някои други твърдения), че социалната

справедливост и юридическата истина следва да бъдат в пълноценна хармония, както в настоящето, така и като цел на едно непрекъснато понататъшно развитие и усъвършенстване на правото.

Представеният дисертационен труд съдържа редица съществени научни и научно-приложни резултати и оригинални научни приноси. Налице е съчетаване на теория, нормативна институционализация и емпиричен материал и прилагане на комплексен интегрален и институционален анализ с цел изясняване на въпроса за философско-юридическия дискурс на справедливостта в правото.

В дисертационния труд могат да бъдат отбелязани следните новости и приноси:

1. Синтезиране на редица определения от понятийния апарат на дисертационния труд: философско-юридически *дискурс*, релация между *ius* и *iustum*, *корективни* функции на справедливостта, правно съзнание, аксеологичен характер на правото, *дискреция* и справедливост.
2. Поставен е акцент върху справедливостта като коректив в реализацията на правото.
3. Нова парадигма на релацията между право и справедливост е открита не чрез формална хронология, а чрез рационално присъствие на класическата традиция в съвременността, в противовес на крайния модерен либерализъм.
4. Разкриване на значимостта на Кантовата теория, утвърждаваща схващането за неутилитарен характер на справедливостта и на справедливите постъпки.
5. Анализ на еволюцията на философско-юридическия дискурс относно релацията между справедливостта и правото, като в основата му е залегнал енциклопедизмът на Аристотел, а също и нравствената теория на Кант.
6. Направен е успешен опит за паралел между концепцията за естественото право и съвременния правен позитивизъм, що се отнася до мястото, което заема в техните теоретични конструкции проблемът за връзката между *ius* и *iustum*.

7. Отдадено е дължимото на основоположниците на българската школа във философията на правото и приноса ѝ за развитието на нейния предмет.
8. Подчертано приносен характер има Глава втора, посветена на справедливостта като съдържателен елемент на правосъзнанието. Аксиологичната характеристика на правото е изведена като съчетание между правнофилософския анализ и съвременните законодателни решения както на национално ниво, така и с оглед на правото на ЕС. Обоснована е тезата, че без изследването на правосъзнанието, в което са отразени ценностни явления като справедливост, цел, свобода, истина, нравственост, интереси и естествени права, не е възможно в съвременното общество да се очертае онази специфична и значима роля на правото, която го издига до нивото на способстващ фактор за запазване на мира, избягване на конфликтите и укрепване устоите на гражданското общество.
9. Аргументирано е защитена идеята за справедливостта като морален коректив на правото както при неговото създаване, така и при прилагането му.
10. Справедливостта е разгледана като основополагащ принцип на правовата държава, като коректив на законодателната власт, като коректив при гарантирането на правото на справедлив съдебен процес, както и при осъществяването на дискрецията в практиката на съдебната власт.
11. С приносен характер е проследената и доказана теза за взаимната връзка между справедливостта, легитимността и валидността на правото и на правния ред.
12. Новост се съдържа в проследяването и систематизирането на практиката на Конституционния съд на РБългария и на Европейския съд по правата на човека, доколкото имат отношение към релацията *право— справедливост*.
13. Убедително е защитена тезата, че осигуряването на справедлив съдебен процес е гарантирано не само чрез неговото институционализиране в националното право и в правото на ЕС, но

то се конкретизира в дискреционната власт на съда, където справедливостта е най-висшият ценностен критерий за избор при нейното реализиране.

3. Критични бележки

Към дисертационния труд могат да бъдат отправени някои критични бележки, отнасящи се най-вече до някои повторения и редакционни несъвършенства. Бих препоръчал в бъдещата работа на дисертанта да се обърне повече внимание на социалните резултати от функциите на справедливостта в съществуващата правна институционализация, както и практическите решения на правоприлагащите органи в процеса по формиране на необходимото правосъзнание. Мисля, че би могло в по-голяма степен да се използват постиженията на Дж. Ролс в неговата Теория на справедливостта, като се поставят на плоскостта на отношенията справедливост и право. Препоръчам изследването да бъде публикувано, за да може научната общност да използва постигнатите научни резултати.

4. Заключение

Дисертационният труд на Светослав Димитров Наумов е изключително богато, дълбоко по съдържание, критичен анализ и изводи изследване, което съдържащо редица научни и научноприложни резултати, които са оригинален и значителен принос в науката. Дисертационният труд, съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в РБългария показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и доказани способности за самостоятелни научни изследвания. Представеният труд притежава необходимите качества и научни достойнства на докторска дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”. Резултатите от изложения в рецензията анализ на научноизследователската му дейност категорично показват, че са изпълнени изискванията на разпоредбите на ЗРАСРБ, както и на ППЗРАСРБ за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

Направените констатации са основание да предложи на членовете на Научното жури да присъдят на Светослав Димитров Наумов

образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление
3.6. Право (Теория на държавата и правото. Политически и правни учения).

14.05.2019 г.

Рецензент:

(Проф. д-р ю.н. Георги Бойчев)